

Lübnan 2010

Resmi Adı	Lübnan Cumhuriyeti
Başkent	Beyrut
Yüzölçümü	10.400 km ²
Nüfus	4.228.000
GSYH	39,1 milyar dolar
Hükümet Biçimi	Cumhuriyet
Devlet Başkanı	Michel Süleyman
Dışişleri Bakanı	Fevzi Salluk
Türkiye Büyükelçisi	Georges Habib Siyam
Askeri Harcamalar	751 milyon dolar
Asker Sayısı	76.000

Etnik Yapı

Arap	% 93
Ermeni	% 5
Diğer	% 2

Dini Yapı

İslam	% 70
Hıristiyan	% 30

Petrol Üretimi

-

Petrol Tüketimi

86.700 varil/gün

İhracat

5,1 milyar dolar

İthalat

17,9 milyar dolar

Lübnan 2010

Filiz Cicioğlu

[Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Özet

Ortadoğu ülkeleri arasında uzun yıllardır en problemleri ülkelerden biri olan Lübnan, önceki yıllarla kıyaslandığında 2010 yılını daha sakin ve daha aktif bir dış politika izleyerek geçirmiştir. 2009 yılındaki parlamento seçiminden sonra hükümetin kurulmasıyla iç siyasi istikrar bir nebze olsun sağlanmıştır. İç politikada gündemi en fazla meşgul eden konu Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesinin yılsonunda vermesi beklenen kararıydı. Her ne kadar 2010 yılında bu karar açıklanmadıysa da yıl boyunca gerek ülke içindeki farklı gruplar gerekse bu grupların dış dünyadaki destekçileri tarafından bu konu en çok tartışılan meselelerden biri oldu. Dış politikada ise aktif bir siyaset izlemeye çalışan Saad Hariri liderliğindeki yeni hükümet bölge ülkeleriyle önemli ilişkiler kurma çabalarını sürdürdü. Bu bağlamda özellikle Türkiye'nin 2010 yılında Lübnan'la kurmuş olduğu ilişkiler önem taşımaktadır. Türkiye'nin yanında Lübnan dış politikasında önemli bir aktör olan İran'la da 2010 yılında yeni ilişkiler ve karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir. Dış politikası açısından bir başka önemli gelişme de uzun yıllardır düşman olarak görülen Suriye ile ilişkilerdeki yumuşamadır. Ayrıca Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile Suudi Kralı Abdullah'ın ortak Lübnan ziyareti de 2010 yılının önemli gelişmelerindendir. Türkiye, Suriye ve Ürdün'le birlikte Lübnan'ın dahil olmuş olduğu dörtlü işbirliği konseyi de yeni işbirliği alanlarının açılması noktasında vurgulanması gereken konulardandır. Çatışmalar ülkesi Lübnan'da 2010 yılında da yine İsrail sınırında bir çatışma meydana gelmiş ancak olay çok fazla büyümeden kapatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Saad Hariri | Suriye | Hizbullah | İran

Lebanon 2010

Abstract

Lebanon, one of the most problematic countries in the Middle East for many years, has spent the year 2010 as more active foreign policy compared the previous years. After the parliamentary elections in 2009 and the establishment of the government, domestic political stability has been somewhat secured. The most important subject of the domestic agenda was the expectation of the decision of Special Tribunal for Lebanon. Although the decision was not made in 2010, this issue was one of the most debated issues among both groups within the country and their supporters abroad. The new government headed by Saad Hariri who tried to follow an active foreign policy has continued its efforts to establish close relations with regional countries. In this context the relations between Turkey and Lebanon is important. In 2010 besides Turkey, Iran emerged as an important partner. Another important development in foreign policy was warming relations with Syria. In addition to this, the visit of President Bashar al-Assad and Saudi King Abdullah was a significant foreign policy development in 2010. Turkey, Syria and Jordan, Lebanon initiated an integration process. In Israeli border, a conflict has occurred in 2010, but the event has been stopped before getting greater.

Keywords: Saad Hariri | Syria | Hezbollah | Iran

Giriş

Son beş yılda Ortadoğu'nun en sorunlu ülkelerinden biri olan Lübnan'da önceki yıllarla kıyaslandığında 2010 yılı nispeten sakin geçmiştir. 2009 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen seçimlerin ardından Saad Hariri'nin 14 Mart Koalisyonu iktidara gelmiş; uzun zamandan beri süregelen siyasi krizin ardından hükümetin kurulmasıyla ülkede iç politikada istikrarın sağlanması yolunda önemli bir adım atılmıştır. Sağlanan bu iç siyasi istikrar sayesinde 2010 yılı iç politika bakımından daha huzurlu bir yıl olarak geçmiştir.

2010 yılında gerek Lübnan iç siyasetini gerekse bölge ülkelerinin Lübnan'a yönelik politikalarını doğrudan etkileyecek olan gelişme, daha neticelenmeden ülkede önemli tartışmalar yaratan Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesi'nin beklenen kararı oldu. 2010 yılında açıklanması beklenen raporun yıl içinde açıklanmamış olması mahkemeden çıkacak sonucu bekleyenler için bir tartışma konusu olmaya yetmiştir. Özel Mahkemenin 2005 yılında tutukladığı ama 2009 yılında serbest bıraktığı dört tutukludan biri olan Lübnan eski güvenlik şefi Cemil Seyyid'in, Başbakan Hariri'yi "babasının kanını satmakla" suçlamasıyla tartışmalar başlamıştır. Özel Mahkemenin, Irak Savaşı nedeniyle Batı dünyası ile arası iyi olmayan Suriye'yi başlangıçta suçlaması, ancak Suriye ile Batı dünyası arasındaki ilişkilerin gelişmeye başlamasıyla birlikte bu suçlamalardan vazgeçilmiş olması mahkeme süreciyle ilgili önemli gelişmelerdendir. Hizbullah'ın da özel mahkemenin politize olduğuna ve İsrail'in ve ABD'nin bölgeyi şekillendirmek için kullandığı bir araç olduğuna dair sık sık yaptığı vurgular da ülke içi tartışmalar arasında yer almıştır.¹

İç politikada bu gelişmeler yaşanırken dış politikaya dair de üzerinde durulması gereken yeni gelişmeler yaşanmıştır. Bu konulardan biri de Türkiye'nin Lübnan'a olan ilgisindeki artış ve iki ülke arasında gelişen ilişkilerdir. Gerek Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu gerekse Başbakan Erdoğan'ın Lübnan ziyaretleri iki ülke arasındaki ilişkileri daha üst düzeye taşımıştır. Bilindiği gibi Lübnan, Ortadoğu ülkelerinin dış politikalarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen bir ülkedir. Hariri liderliğindeki yeni hükümetin göreve başlamasıyla daha aktif bir dış politika izleyen Lübnan'da başlıca dış politika alanları yine her yıl olduğu gibi Suriye, İsrail ve İran'a yöneliktir.

Lübnan'ın 2010 yılında izlemiş olduğu aktif dış politikanın kuşkusuz en önemli sonucu Suriye, Türkiye ve Ürdün ile oluşturmuş olduğu işbirliği alanıdır. Eylül ayında New York'ta bir araya gelen dört ülkenin dışişleri bakanları turizm, ulaşım, enerji ve ticaret alanlarında işbirliği yapma kararı almışlardır. Türkiye'nin ticaretten, Lübnan'ın turizmden, Ürdün'ün ulaşımdan ve Suriye'nin de enerjiden sorumlu olacağı bu proje ile bu dört ülke arasında yeni bir ortak alan oluşturulması hedeflenmiştir.² Dört ülke dışişleri bakanlarının toplantısının ardından açıklanan bildirmede ortaklık sürecinin Ocak ayında İstanbul'da liderler zirvesiyle hayata geçirileceği duyurulmuştur. Açıklamayı yapan Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ticaret, turizm, ulaşım ve enerji alanlarında ilgili ülke bakanlıklarının bir araya gelerek toplantılar yapacaklarını, sektör ve proje temelinde çalışmalarını Kasım ayına kadar tamamlayacaklarını belirtmiştir. Lübnan'da turizm, dört ülkenin turizm, Ürdün'de ulaşım, Türkiye'de ticaret ve Suriye'de ise enerji bakanları bir araya gelerek gerekli düzenlemeleri yapmasına karar verilmiştir. Toplantı sonrası varılan Yüksek Düzeyli Dörtlü İşbirliği Konseyi (YDDİK) ortak açıklamasının içeriği hakkında bilgi veren Davutoğlu, "Kardeş komşu ülkeler olarak mükemmel bir toplantı yaptık" diye konuştu. YDDİK tesis etmeyi ve bu ülkeler arasında serbest ticaret ve dolaşım alanı oluşturulmasını kararlaştırdıklarını aktaran Bakan, serbest ticaret ve serbest vize bölgesi oluşturmayı kararlaştırdıklarını da dile getirmiştir.³

Türkiye ile İlişkiler

2000'li yıllarda Türkiye-Suriye arasındaki ilişkilerin yumuşama sürecine girmesi Türkiye'nin Lübnan'la olan ilişkilerine de olumlu yansımıştır. Türkiye'nin yakın çevresindeki kriz alanlarını ortadan kaldırmayı ve bu bölgelerle siyasi ve ekonomik işbirliğini arttırmayı hedefleyen dış politika stratejisi, diğer Arap devletlerine olduğu gibi Lübnan'a yönelik de ak-

tif diplomasiyle desteklenen yeni açılımlar yapmasını sağlamıştır. Mayıs 2004'ten itibaren başlayan karşılıklı üst düzey ziyaretler iki ülke arasındaki ilişkilerin de gelişmesine ve Türkiye'nin bu ülkede yaşanan olaylara daha fazla müdahil olmasına neden oldu.

2009 yılında Lübnan'da yapılan parlamento seçimlerinden galip çıkan Saad Hariri'nin ilk yurtdışı gezisini Türkiye'ye gerçekleştirmiş olması bu ülkenin Türkiye'ye vermiş olduğu önemi göstermektedir. 2010 yılının Ocak ayında gerçekleşen Hariri'nin Türkiye ziyaretinde iki ülke arasında varılan uzlaşılardan başında vizelerin kaldırılmasına yönelik yapılan anlaşma gelmektedir. Lübnan Başbakanı Hariri'nin Türkiye ziyareti sırasında iki ülke arasında vizelerin kaldırılmasını da içeren altı anlaşma imzalandığı açıklandı. Vize dışındaki anlaşmalarla iki ülke arasında sağlık, tarım, askeri işbirliği, ulaştırma ve eğitim gibi alanlarda önemli adımlar atıldığı vurgulandı. Anlaşmalardan biri de Mersin-Beyrut arasında feribot seferlerinin başlatılması yönünde olmuştur. Bunun yanı sıra Türkiye, Lübnan'ın enerji ihtiyacının karşılanması konusunda Beyrut'a destek sözü vermiştir.⁴ Hariri'nin ziyareti, Türkiye'nin Lübnan'daki rolünü arttırarak oynaması yönündeki Lübnan hükümetinin isteğini göstermektedir. Bu da Türkiye'nin son yıllarda bölgeye yönelik uygulamış olduğu “yumuşak güç” politikasının sonuçlarını vermeye başladığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Türkiye ile Lübnan arasındaki ilişkiler açısından 2010 yılındaki en önemli gelişme 10 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen 3. Türk-Arap İşbirliği Forumu'nda Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan arasında “Yüksek Düzeyli Dörtlü İşbirliği Konseyi”⁵ oluşturma amacıyla imzalanan deklarasyondur. Buna göre, dört ülke arasında malların ve kişilerin serbest dolaşımını öngören bir serbest ticaret alanı oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁶ Türkiye-Lübnan arasındaki bu yoğun trafiğin son ayağını Başbakan Erdoğan'ın 24 Kasım 2010 tarihindeki Beyrut ziyareti oluşturmuştur.

Tarafların yakın ilişkileri daha da derinleştirmek amacıyla gerçekleşen bu ziyarette Erdoğan, başkent Beyrut'ta ilk olarak Devlet Başkanı Mişel Süleyman, Başbakan Hariri ve Meclis Başkanı Nebih Berri ile görüşmeler yapmıştır. Lübnan'ın kuzeyindeki iki Türkmen köyünü ziyaret eden Başbakan Lübnanlılar sevgi gösterilerinde bulunmuşlardır. Daha sonra Güney Lübnan'da görev yapan Türk askeri birliğini ziyaret eden Erdoğan, ülkedeki 7 farklı siyasi grubun liderleriyle de görüşme imkanı bulmuştur. Erdoğan'ın ziyareti ülke genelinde memnuniyetle karşılanırken tek tepki Lübnanlı Ermenilerden gelmiştir.⁷

Başbakan Erdoğan'ın ziyaretinin başlıca önemi Türkiye-Lübnan ilişkilerinin gelişimine yapacağı katkı noktasındadır. Bu ziyaret iki ülke arasındaki son on yıldaki iyileşmenin daha da derinleşerek süreceğinin ve tarafların bu konudaki kararlılıklarının göstergesidir. Bu başlangıç siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda yapılacak işbirliklerine de gebe dir. Ziyaret sırasında iki ülke arasında daha önce Suriye ile imzalanmış olan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyinin Lübnan'la da kurulması yönünde çalışmaların başlatıldığı duyurulmuştur. İki ülke lideri de imzalanan bu işbirliğinden duydukları memnuniyeti dile getirmiş ve bu anlaşmayla ilişkilerin daha da üst seviyelere taşınacağını vurgulamışlardır.⁸

Ziyaret iki ülke ilişkilerinin yanı sıra zamanlaması açısından da kritik öneme sahiptir. 2010 yılında pek çok üst düzey ziyarete ev sahipliği yapan Lübnan'da Refik Hariri suikastını soruşturmak üzere kurulan Lübnan Özel Mahkemesi'nin kararını açıklayacak olmasının önemi büyüktür. Bu karardan dolayı Başbakan Erdoğan'ın ziyareti sırasında Lübnan'da gergin bir bekleyiş hakimdi. Türkiye bu ziyaret ile Lübnan'da çatışan taraflar arasında dengeleyici ve istikrara katkı sağlayan bir rol üstlenmektedir. Türkiye'nin üstleneceği bu rol ne İran, ne Suriye ne de Suudi Arabistan tarafından üstlenilebilecek bir roldür. Zira Türkiye hem Lübnanlı gruplar üzerinde eşit mesafede durabilecek konumdadır hem de diğer ülkeler gibi Lübnan'la ilgili herhangi bir çıkar ilişkisine girmemektedir.⁹ Başbakan Erdoğan Lübnan ziyareti öncesinde Lübnan'ın önemli gazetelerinden es-Safir'e verdiği mülakatta Türkiye'nin Lübnan'daki kırılgan duruma ilişkin endişelerini dile getirdi ve Lübnan'da bir iç savaş olmaması için ellerinden geleni yapacaklarını belirtti.¹⁰

İkili ilişkilerle ilgili gündeme gelen önemli bir konu da bir dış politika aracı olarak kullanılan ekonomik yardımlardır. Türkiye'nin çeşitli kurumlar vasıtasıyla Lübnan'ın farklı bölgelerinde gerçekleştirmiş olduğu projelerin açılışı da Başbakan Erdoğan tarafından yapılmıştır. Başbakan Erdoğan'ın Lübnan ziyaretinin bir diğer önemi de Lübnan'da yaşayan Türkmenlere yapmış olduğu ziyaretlerdir. Lübnan ile kültürel bağların gelişimi bakımından çok önemli olan bu ziyaretle Lübnan barışına katkı sağlamak hedeflenmiştir. Bu bölgelerde Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) aracılığıyla gerçekleşen okul ve hastane projeleri ile bu bölgede yaşayan Türkmenlere yönelik önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir.¹¹

Suriye ve Suudi Arabistan'ın Ortak Lübnan Diplomasisi

Lübnan dış politikası için en önemli ülkelerden biri kuşkusuz Suriye'dir. 2005 yılında Lübnan topraklarındaki varlığına son veren Suriye için de

Lübnan önemli dış politika alanlarından biridir. Üstelik 2005 yılında bir suikast sonucu öldürülen Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin ölümünü araştırmak üzere kurulan Komisyon'dan Suriye'yi suçlayan açıklamaların çıkmış olması iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginliğin devam etmesine neden olmuştur. Suriye kadar olmasa da Suudi Arabistan da Lübnan dış politikası açısından önemli ülkelerden biridir. Refik Hariri ile sıkı bağları olduğu bilinen Suudi Arabistan ayrıca Saad Hariri'nin temsil ettiği Sünnilerin arkasındaki güç olarak görülmesi bakımından önem taşımaktadır.

İşte Lübnan için son derece büyük öneme sahip olan bu iki ülkenin liderlerinin üstelik birlikte Lübnan'a ziyaret düzenlemiş olmaları 2010 yılında Lübnan dış siyaseti adına yaşanan en önemli gelişmelerden biridir. Temmuz ayında gerçekleşen bu ziyaretin amacı, bu yıl içerisinde kararını açıklaması beklenen Lübnan Özel Mahkemesi'nin Hizbullah'ı ve üyelerini suçlayacak herhangi bir karar vermesiyle oluşacak olan gergin ortamı yatıştırma amacı taşımaktadır.¹² İki lider de (Kral Abdullah ve Beşar Esad), ziyaret sırasında ülkedeki rakip siyasi gruplara seslenerek, tırmanan gerginlik ortamında şiddete başvurmama çağrısında bulunmuştur. Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Süleyman ile de görüşen liderler sorunların yasal yollarla çözümlenmesini istemişlerdir. Lübnan'daki istikrar için kilit öneme sahip olan bu ülkelerin gerçekleştirmiş oldukları ortak ziyaret bu iki ülke arasındaki ilişkilerin yumuşaması bakımından da önem taşımaktadır. Kral Abdullah'ın 50 yıldan uzun süredir Lübnan'ı ziyaret eden ilk Suudi Arabistan lideri olması, Beşar Esad'ın da 2005'ten bu yana Lübnan'ı ilk kez ziyaret ediyor olması bu görüşmelerin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.¹³

İki liderin ziyareti Lübnan'da yeni bir dönemi başlatacak bir işaret olarak da değerlendirilmektedir. Bu yeni dönemde uzun yıllar Lübnan'da etkinliğini sürdürmüş olan Suriye için tekrar bu ülkede bir güç mücadelesine girme isteği şeklinde düşünülebilir. 2006 yılındaki İsrail-Lübnan Savaşı'ndan sonra İsrail sınırına BM Uluslararası Barış Gücü (UNIFIL) yerleştirilmiş olsa da bölgede halen Hizbullah önemli bir gücü elinde bulundurmaktadır. Örgüt savaş esnasında kaybetmiş olduğu gücüne son dönemde tekrar ulaşmış görünmektedir. Bu anlamda Hizbullah'ın 2008 yılının Mayıs ayında başkent Beyrut'ta başlattığı olaylar sonucu Hükümeti kendi istediği kararları almaya zorlamış olması¹⁴ Hizbullah'ın ülkede sahip olduğu gücü göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla Lübnan giderek daha fazla Hizbullah kontrolüne geçen bir ülke konumundadır. Bu etkinliği ABD ve İsrail açısından kabul edilemez kılan tek unsur sadece

örgütün ABD ve İsrail karşıtı duruşundan değil, aynı zamanda arkasındaki esas gücün İran olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Lübnan'ın yeniden "Suriye vesayetine" teslim edilebilir bir ülke olarak öne çıktığı söylenebilir.¹⁵

Suriye açısından bakıldığında Hizbullah'ın bu şekilde güçlenmesi rahatsız edici görünmektedir. Hizbullah'ı bir taraftan desteklemesine rağmen diğer taraftan da Lübnan'ın kendi kontrolünde olduğu yıllardaki gibi Hizbullah'ın sadece Güney Lübnan'da etkili olarak kalmasını talep etmektedir. 2005 yılında Suriye, askerlerini ülkeden çekince ülkedeki dengeler Hizbullah lehine değişmeye başladı. Suriye'nin bıraktığı boşluğu Hizbullah'ın doldurmaya başlamış olması, Hizbullah'ı destekleyen İran'ın etkinlik alanının da artmasına neden olmuştur. İran'ın etkisinin artmasında kaygı duyan kuşkusuz sadece Suriye değil, aynı zamanda ABD ve İsrail'dir. Olaya bu açıdan bakıldığında İsrail ve Suriye'nin Lübnan'la ilgili ortak kaygıları bulunmaktadır. Bu ortaklık içinde Suudi Arabistan da bulunmaktadır. Zira İran'ın Şiilik temelinde Ortadoğu'da etkinlik alanının genişlemesinden rahatsız olanların başında Suudi Arabistan gelmektedir. Bütün bu nedenlerle Hizbullah ve İran'a karşı Lübnan'ı yeniden kontrol edebilecek güçlerin başında Suriye gelmektedir. Bu anlamda iki liderin ortak ziyareti Lübnan için yeni bir güçler dengesi döneminin başlangıcı şeklinde de değerlendirilebilir.¹⁶

Bu ortak ziyaretin dışında 2010 yılında Lübnan ile Suriye arasındaki ilişkilerde beklenmedik bir yumuşama görülmüştür. Öncelikle Mart ayında Lübnanlı Dürzi lider Velid Canpolat Beşar Esad ile görüşerek aralarındaki beş yıllık gerginliğe son vermişlerdir. Daha önce Suriye Devlet Başkanına hakaret eden Canpolat bu sözlerini geri almış ve böylelikle iki taraf arasındaki ilişkiler de yumuşamıştır. Canpolat Suriye ile iyi ilişkilerin Lübnan'ın kaosa sürüklenmesini engelleyeceğini ve Dürzi azınlığı koruyacağına inandıklarını belirtmiştir. Suriye için ise Canpolat ile ilişkiler Lübnan'ın bütünlüğüne ve Hizbullah'ın bölgedeki gücüne karşı önem taşımaktadır.¹⁷

İki taraf arasındaki yumuşamaya işaret eden diğer bir gelişme de Lübnan Başbakanı Saad Hariri'nin Ağustos ayında yaptığı Suriye ziyaretidir. Ziyaret sırasında bir araya gelen Esad ve Hariri, Suudi Kralı ile birlikte yapılan üçlü zirvenin faydaları üzerinde durmuş ve bu ziyaretin Lübnan'ın ulusal birlik ve istikrarına yapmış olduğu katkı vurgulanmıştır.¹⁸ Bu ziyaretin hemen ardından Eylül ayında, Hariri'nin eş-Şarku'l Evsat gazetesine vermiş olduğu mülakatta babasının ölümüyle ilgili olarak Suriye'yi suçlamakta acele davrandıklarına dair bir özeleştiri yapmış olması iki ülke

arasındaki yumuşamanın sinyallerini vermesi bakımından önem taşımaktadır.¹⁹

İran'la İlişkiler

2010 yılında İran ile Lübnan arasındaki ilişkilerde en önemli olay kuşkusuz Ekim ayında gerçekleşen İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın Lübnan ziyaretidir. Skynews kanalı tarafından “Ortadoğu’da yılın olayı” olarak tanımlanan bu ziyaret 13 Ekim 2010’da gerçekleşmiştir. Lübnan, İran dış politikasında merkezi bir öneme sahip olmamasına rağmen Ahmedinejad’ın göreve geldiğinden beri Lübnan’a hiç gelmemiş olması bu ziyaretin önemini arttırmaktadır. Cumhurbaşkanı, bu ziyarette, Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Süleyman, Başbakan Hariri ve Meclis Başkanı Nebih Berri ile bir araya gelmiştir. Ziyaretinin ikinci gününde ise Beyrut’ta İran Büyükelçiliği’nde Hizbullah lideri Hasan Nasrallah ile bir araya gelmiştir.²⁰ Ziyaret sırasında İran ve Lübnan arasında ekonomik ve doğal kaynaklar alanında işbirliğini öngören anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca Lübnan ordusu ile silah anlaşması imzalanması gibi işbirliği olanakları ele alınmıştır.

Ahmedinejad’ın ziyareti Lübnan halkı ve siyasileri arasındaki bölünmeyi ortaya koymuştur. Bu ziyareti Lübnanlı Şiiler, Hizbullah ve Emel Hareketi büyük bir sevinçle karşılarken²¹ Sünniler ve Hariri’nin liderlik ettiği Gelecek Hareketi kaygıyla izlemiştir. Hizbullah milletvekilleri ve Emel Hareketi lideri Nebih Berri Ahmedinejad’ı havaalanında bayraklarla ve coşkuyla karşılamışlardır. Ziyaret boyunca Beyrut sokaklarında İran bayrakları, Humeyni ve Ali Hamaney posterleri asılmıştır. İran liderinin karşılanış biçimi, İran’ın Lübnan’daki etkinliğini göstermesi bakımından önemli bir işarettir. Şiiler bu ziyaretten bu derece memnunken Şiiler dışında kalan kesimler üzerinde ise kaygıya neden olmuştur. Sünni halk ziyareti “Lübnan’a değil Hizbullah’a yapılan bir ziyaret” olarak görmüştür. Başta 14 Mart ittifakı olmak üzere Sünni cepheden ziyarete tepki gelmiş hareketin lideri Faris Souaid, “ziyaret ile Beyrut’un, İran’ın etkisi altında ve Akdeniz’de bir İran üssü olduğunun” ima edilmeye çalışıldığını belirtmiştir.²²

Ziyaret, Suudi Arabistan, Suriye ve Ürdün gibi bölge ülkelerinde de rahatsızlık yaratmıştır. Arap ülkeleri, Ahmedinejad’ın “Lübnan hareketinin” ardından gelebilecek iki tehlikeden dolayı endişe duymuşlardır. Bunlardan ilki, İran’ın Iraklı Şiiler üzerindeki etkisini iyiden iyiye artırma tehlikesidir. Bu tehlike pek çok bölge ülkesi tarafından hissedilmektedir. Arap ülkelerine göre ikinci tehlike İran’ın Suudi Arabistan,

Katar ve Kuveyt gibi Şii azınlığa sahip ülkelerde, Şiileri yönetim aleyhine harekete geçirmesidir. Bu konudaki en büyük endişeyi de Suudi Arabistan yaşamaktadır.²³

Ziyareti yakından takip eden ülkelerin başında kuşkusuz ABD ve İsrail gelmektedir. ABD, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Philip Crowley aracılığı ile ziyaretten duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Crowley, “İran’ın Hizbullah gibi örgütlerle kurduğu ilişki vasıtası ile Lübnan’ın egemenliğini zayıflattığını” belirtmiş ve geziyi “provokasyon” olarak nitelendirmiştir. İsrail Başbakanı ise geziyi “Lübnan, İran rejiminin bir uzantısı haline dönüşüyor” sözleri ile yorumlamıştır. İsrail’in tepkisi bu kadarla da kalmamış Ulusal Birlik Partisi’nden Arye Eldad isimli İsraili bir milletvekili Ahmedinejad’ın Lübnan’da İsrail ateş hattına girmesi durumunda öldürülmesini istemiştir.²⁴

Ziyareti önemli kılan bir başka şey de Suudi Arabistan Kralı Abdullah ile Suriye lideri Beşar Esad’ın ziyaretlerinin arkasından gerçekleşmiş bir ziyaret olmasıdır. 2006 İsrail-Lübnan Savaşı’nın ardından sürekli gerilen Suudi Arabistan-Suriye ilişkileri son bir yıl içinde yumuşama eğilimi içine girmişti. Bu sürecin son ayağını ise tartışmanın merkezinde yer alan Lübnan’a iki ülke liderinin düzenlediği ortak ziyaret oluşturmuştu. İran, ziyaret ile iki ülkenin Lübnan’da bir etkinlik oluşturma çabasına karşılık bu ülkedeki hakim rolünü koruma sinyali vermiştir. Ziyaret, Şii halk ve Hizbullah’a verilen desteğin artarak devam edeceğinin de göstergesidir. İran, Hizbullah’ın arkasında olduğunu göstererek örgütün ülke içindeki konumunu da güçlendirmeyi amaçlamaktadır.²⁵

İran’ın Suriye ve Suudi Arabistan dışında mesaj verdiği ülkelerin başında ABD ve İsrail gelmektedir. Ahmedinejad ziyaretinin ikinci gününde Lübnanlı Şiilerin yoğun olarak yaşadığı Güney Lübnan bölgesine giderek ülkesinin İsrail sınırlarına dayandığını göstermeye çalışmıştır. İran’ın Hizbullah vasıtasıyla İsrail karşısında sağladığı etkinlik, İsrail ve ABD’yi rahatsız edecek bir durumdur. İran, muhtemel bir İsrail-ABD saldırısı ya da nükleer silah üretimi iddiası nedeniyle baskıların yoğunlaşması durumunda verilecek ilk karşılık Hizbullah üzerinden olacaktır. Ahmedinejad, Güney Lübnan’da yapmış olduğu konuşmalarla bu mesajı daha vurgulu bir şekilde vermiştir.²⁶

Ahmedinejad’ın ziyaretinin diğer bir önemi de tıpkı Kral Abdullah ve Beşar Esad da olduğu gibi zamanlamasıyla ilgilidir. Lübnan Özel Mahkemesi’nin Hariri suikastıyla ilgili raporunu açıklayacak olması ve muhtemelen bu raporda Hizbullah’a yönelik suçlamının olacağı düşünce-

si Lübnan'da 2010 yılında sağlanan istikrarın tekrar bozulacağı anlamına gelmektedir. İran liderinin ziyaretinin, Hizbullah üzerindeki baskıların artmasının beklendiği bir dönemde gerçekleşiyor olması anlamlıdır. İran böylece Hizbullah'ın Hariri soruşturması nedeniyle herhangi bir zayıflatma girişimine engel olmaya çalışmakta ve Hizbullah'ın üzerine gidilmesi durumunda ülkede istikrarsızlığın baş göstereceği mesajını da vermeye çalışmaktadır.²⁷

Ahmedinejad'ın bu önemli ziyaretinin ardından Kasım ayında Lübnan Başbakanı Saad Hariri iade-i ziyarette bulunmak üzere İran'a gitmiştir. 27-28 Kasım tarihlerinde gerçekleşen iki günlük ziyarette Hariri, başta Ahmedinejad olmak üzere pek çok üst düzey ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretlerde iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ile ilgili atılması gereken adımlar görüşülmüştür. Ortak düşman olarak gördükleri İsrail'e karşı Tahran-Beyrut işbirliğinin şart olduğuna değinen iki lider, bu konuda işbirliğini arttırarak sürdürecekleri mesajını da vermişlerdir.²⁸

İsrail'le İlişkiler

Lübnan'ın yıllardır en sorunlu olduğu ülkelerin başında kuşkusuz İsrail gelmektedir. Her yıl İsrail ile büyük ya da küçük çaplı çatışmalar yaşayan Lübnan için 2010 yılında da bu durum değişmemiştir. 2010 yılının Ağustos ayında İsrail ile Lübnan arasında yaşanan çatışma bölgenin yeniden gerilmesine neden olmuştur. 3 Ağustos'ta başlayan çatışmada üç Lübnanlı asker, bir Lübnanlı gazeteci ve İsraili bir yarbayın öldüğü ve bir İsraili yüzbaşının da ağır yaralandığı bildirilmiştir.²⁹

İsrail, olayın Birleşmiş Milletler'in Lübnan'daki Barış gücünün (UNIFIL) bilgisinde olan ve onların da Lübnan ordusuna ilettiği sınırdaki bir ağacın kesilmesi olayı sırasında kendi başına hareket eden bir Lübnanlı subayın emriyle keskin nişancı atışı sonucunda meydana geldiğini ve İsrail'in de buna tank ve top atışı ile sert bir yanıt verdiğini savunmaktadır. İsrail'e göre Lübnanlı subayın bu emri vermesinin ardında son dönemde Lübnan'daki üst düzey komutanların İsrail karşıtı açıklamaları ve ülkenin güneyinde faaliyet gösteren subayların bir kısmının Şii olması ve Hizbullah ile yakın ilişkileri olması önemli yer tutmaktadır. Lübnan tarafına göre ise İsrail ordusu BM Barış Gücü'nden böyle bir talep bulunmasına rağmen Lübnan'ın bu talebi reddedilmiştir. İsrail bunu hiçe sayarak İsrail ile Lübnan arasında 2006 yılında yapılan savaştan sonra çıkartılan 1701 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararını ve Lübnan'ın egemenliğini ihlal anlamına gelen bir hareket yaparak sınırı geçmiştir. Lübnan makamlarına göre İsrail, sınırın Lübnan tarafındaki bir ağacı kesmek

için bölgeye askerlerini sokmuş, UNIFIL'in bunu durdurmak istemesine rağmen faaliyetine devam etmiştir. Bunu üzerine sınırı geçen İsrail askerlerine karşı uyarı amacıyla Lübnan askerleri havaya ateş açmış, ardından İsrail ordusu Lübnan mevzilerine kilitlenince Lübnan askerleri de İsrail askerlerine ateş açmıştır. Ayrıca Lübnan makamları ilk ateşten sonra İsrail ordusunun Lübnan tarafına tank, top ve helikopter ateşiyle karşılık verdiğini belirtmektedir.³⁰

Bu olay da Lübnan'da yaşanan diğer pek çok olay gibi bölge ülkelerinin politikalarından bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. ABD ile İran arasında artan gerginlik, Lübnan'da Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesi'nin beklenen kararından sonra Lübnan'da oluşması beklenen muhtemel karışıklık ve İsrail-Filistin görüşmelerinin başlatılması çabası dikkate alındığında bu küçük çaplı çatışma daha anlamlı hale gelmiştir. 2003 yılından bu yana zaman zaman ABD ile İran arasında bir çatışma gündeme geldiğinde en çok tartışılan senaryolardan birisi İran'ın Ortadoğu'da kendisine yakın gruplar aracılığıyla ABD'yi sıkıntıya sokabileceğidir. İran'a yakın grupların başında da Hizbullah ve Hamas gelmektedir. Bu nedenle bu olayın İran ve ABD arasındaki gerginliğin arttığı bir döneme denk gelmesi ve hemen ardından da Gazze ve Mısır'dan İsrail ve Ürdün'e küçük çaplı füze saldırılarının yapılması bölgedeki hareketlilikle sınır çatışmaları arasında bir paralellik olduğunu göstermektedir.³¹

Çatışmanın bir an evvel durdurulması ile ilgili BM'nin devreye girdiği çatışmayla ilgili olarak Avrupa Birliği'nden de uyarı gelmiştir. AB Dışişleri Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, yaptığı açıklamada her iki tarafı da derhal gerilimi sona erdirecek şekilde hareket etmeye çağırılmış ve bu noktada BM'nin 1701 sayılı kararının³² eksiksiz bir şekilde uygulanmaya devam etmesinin önemine vurgu yapmıştır.³³

Diğer Siyasi Gelişmeler ve İkili/Bölgesel İlişkiler

AB Komşu Ülkeler Politikası çerçevesinde 2002 yılında imzalanıp 2006 yılında yürürlüğe giren AB-Lübnan Ortaklık Anlaşması, taraflar arasındaki ilişkilerin siyasi diyalog, ekonomik işbirliği, serbest ticaret bölgesi kurulması ve sosyal konularda işbirliği üzerine gelişmesini hedeflemektedir.³⁴ Bu kapsamda her yıl yayınlanan raporlarda o yılki sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler ve ilerlemeler değerlendirilmekte ve iki taraf arasındaki ilişkilere yönelik atılacak adımlara değinilmektedir.³⁵

2010 yılında yayınlanan ilerleme raporunda da önceki yıllarda olduğu

gibi siyasi, ekonomik ve sosyal reformların çok yavaş ilerlediğine vurgu yapılmıştır. Hariri suikastını soruşturmakla görevli olan Mahkemenin henüz bir rapor yayınlamamış olması sebebiyle ülkede reformlara yeterince ağırlık verilemediğine değinilen raporda, Lübnan ekonomisinin küresel ekonomik krize rağmen 2010 yılında iyi bir performans sergilediği belirtilmiştir. Buna rağmen halen daha ekonomik sorunlar olmasının yapısal reformları yapmaya engel teşkil ettiği eleştirisi yapılmıştır. Raporda Lübnan'ın insan hakları konusunda da bir takım ilerlemeler yaptığına değinilerek 2010 yılının Ekim ayında insan hakları ile ilgili Lübnan Parlamentosu'nda kabul edilen Ulusal Eylem Planı memnuniyetle karşılanmıştır.³⁶ Raporda ayrıca Lübnan ekonomisine dair rakamlara da yer verilmiş ve küresel ekonomik durgunluğa rağmen 2010 yılındaki rakamların olumlu olduğu vurgulanmıştır. AB ile Lübnan arasındaki artan ticaret hacmine de değinilen raporda, Kasım ayında imzalanan Karşılıklı Ticaret Anlaşması'nın önemine de vurgu yapılmıştır.³⁷

2010 yılında Lübnan'ın ekonomik ve askeri ilişki kurduğu ülkelerden biri Fransa olmuştur. 2010 yılının Aralık ayında Fransa ile yapılan anlaşma ile Fransa'nın Lübnan'a 100 adet tanksavar hibe edeceği belirtilmiştir. Fransa Başbakanı François Fillon, Lübnan'la yapacakları askeri işbirliğinin bu ülkenin istikrarına katkı sağlamayı amaçladığını belirtmiştir.³⁸

Lübnan'daki siyasi krizlerin çözülmesinde önemli bir aktör konumunda olan Katar, 2010 yılında da Hariri suikastını soruşturmak üzere görevlendirilen Lübnan Özel Mahkemesinin kararının açıklanmasından sonra doğabilecek muhtemel krizleri önlemek için devreye girdi. Katar Başbakanı Şeyh Hamad bin Casim bin Cabir el-Tani, 2010 yılının Kasım ayında Beyrut'a giderek taraflarla bir araya geldi. Ziyaret sırasında el-Tani, Lübnan Cumhurbaşkanı Süleyman, Başbakan Hariri ve Meclis Başkanı Berri ile görüştü.³⁹

2010 yılında Lübnan'ın dış politika konusunda aktif bir siyaset izlediğine dair bir diğer gösterge de Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Süleyman'ın Rusya'ya yapmış olduğu ziyarettir. Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'in davetiyle yapılan bu ziyaret Lübnan tarihinde Rusya'ya yapılan ilk üst düzey ziyaret olması bakımından büyük önem taşımaktadır. İki ülke arasındaki askeri işbirliğinin ele alındığı görüşmede yakın zamanda çerçevesi belirlenecek bir anlaşma yapılması konusunda ortak karara varıldı.⁴⁰

Sonuç

Yıllar süren iç savaş sonrasında ülke içinde istikrar yakalamış olan Lübnan için 2005 yılında Başbakan Hariri suikastı bir dönüm noktası olmuştur. 2005 yılından bu yana yaşanan gelişmeler Lübnan'da sürekli bir istikrar ortamı oluşmasını engellemiştir. 2009 yılında gerçekleşen parlamento seçimleri sonucunda Saad Hariri'nin iktidara gelmesinden sonra ülkenin kısmi olarak kaos ortamından çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bu anlamda 2010 yılı önceki yıllarla kıyaslandığında suikastlar ve çatışmalar ülkesi Lübnan için daha sakin geçmiştir.

Bu kısmi istikrar ortamı, dış politikada daha aktif bir siyaset izlenmesini beraberinde getirmiştir. Ortadoğu denkleminin önemli aktörlerinden olan Lübnan, yıl içinde ağırlamış olduğu komşu ülkelerin liderleri ve bölge ülkelerinin devlet adamlarıyla gerçekleştirmiş olduğu üst düzey ziyaretler sonucunda dış politikada yeni işbirliği alanları oluşturmayı başarmıştır. Ülke içindeki farklı grupları destekleyen farklı ülkelerin izlemiş olduğu politikaları da çatışmaya dönüştürmeden (küçük çaplı çatışmalar dışında) kontrol edebilen Lübnan için 2010 yılı "başarılı" bir yıl olarak değerlendirilebilir.

2010 yılını 2011'e bağlayan en önemli gelişme Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesi'nin Hariri suikastı ile ilgili vermesi beklenen kararıdır. Zira Hizbullah üyelerine yönelik bir suçlamanın beklendiği karar daha yayınlanmadan ülke içinde pek çok tartışmaya neden olmuştur. Hizbullah tarafından mahkeme sonucuna yönelik yapılan suçlamalar ve tehditler çıkacak sonuç her ne olursa olsun 2011 yılında Lübnan'ı zor günlerin beklediğinin habercisidir.

Kronoloji

- **8 Ocak:** Lübnan Başbakanı Saad Hariri Türkiye'yi ziyaret etti. Ziyarette önemli işbirliği adımları atıldı.
- **11 Ocak:** Hariri'nin ziyareti sırasında yapılan anlaşma ile Türkiye ile Lübnan arasında vizeler kaldırıldı.
- **26 Şubat:** Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Süleyman Rusya'ya bir ziyaret gerçekleştirdi. Rusya Devlet Başkanı Medvedev ile Mişel Süleyman'ın görüşmesi sonucu iki ülke arasında askeri işbirliği kurulması kararlaştırıldı.
- **31 Mart:** Dürzi lider Velid Canpolat, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile görüştü. Görüşme sonucunda iki taraf arasındaki buzlar eridi.
- **2 Haziran:** Avrupa Birliği, Komşuluk Politikası çerçevesinde Lübnan'a yönelik İlerleme Raporunu yayınladı.
- **10 Haziran:** Türkiye, Ürdün, Suriye ve Lübnan arasında ticaret, turizm, enerji ve ulaşım alanlarını kapsayan bir ortaklık bildirisi yayımlandı.
- **30 Temmuz:** Suriye lideri Beşar Esad ve Suudi Arabistan lideri Kral Abdullah, Lübnan'a ortak bir ziyaret gerçekleştirdi. İki lider Lübnan'da oluşması muhtemel bir istikrarsızlık ortamına yönelik bu önemli ziyareti gerçekleştirdi.
- **3 Ağustos:** İsrail ile Lübnan arasındaki sınırda çatışma yaşandı. 4 Lübnanlı öldü.
- **30 Ağustos:** Lübnan Başbakanı Saad Hariri, Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret iki ülke arasındaki ilişkilerdeki yumuşama bakımından önem taşımaktadır.
- **6 Eylül:** Hariri yapmış olduğu açıklamayla babasına yönelik suikastla ilgili Suriye'yi suçlamının hatalı olduğunu belirtti.
- **13 Ekim:** İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad Lübnan'a bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret pek çok yönüyle Ortadoğu'da yılın olaylarından biri olarak değerlendirildi.
- **23 Kasım:** Katar Başbakanı Lübnan'a bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaretin amacı Lübnan'da oluşabilecek bir istikrarsızlık ortamına yönelik bir tedbir amaçlı ziyaret olarak değerlendirildi.
- **24 Kasım:** Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Lübnan'ı ziya-

ret etti. Pek çok ziyaretin yapıldığı bu gezi Türkiye-Lübnan ilişkileri bakımından da önemli bir dönüm noktasını oluşturdu.

- **25 Kasım:** Türkiye ile Lübnan arasında Ortaklık Anlaşması imzalandı.
- **27 Kasım:** Başbakan Hariri, İran'a bir ziyaret gerçekleştirdi. Ziyarette iki ülke arasında gelecek döneme ilişkin atılacak adımlar ve yeni işbirliği alanları görüşüldü.

Dipnotlar

- 1 "Lübnan'da Gergin Bekleyiş", *BBC Türkçe*, 1 Ekim 2010.
- 2 "Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi Tesis Edilmesi Hakkında Ortak Siyasi Bildirge", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi.
- 3 "Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Suriye'den Deklarasyon," *Hürriyet*, 10 Haziran 2010.
- 4 "Lübnan'a Vize Kalktı", *CNN Türk*, 11 Ocak 2010.
- 5 "Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi Tesis Edilmesi Hakkında Ortak Siyasi Bildirge", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi.
- 6 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Harun Öztürkler, "Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Serbest Ticaret Bölgesi Türkiye için Avrupa Birliği'ne Alternatif Oluşturabilir mi?", *Ortadoğu Analiz*, c. 2, n. 23, Kasım 2010, ss. 50-57
- 7 Oytun Orhan, "Başbakan Erdoğan'ın Beyrut Ziyareti Işığında Türkiye-Lübnan İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, c. 2, n. 24, s. 13-14.
- 8 Orhan, "Başbakan Erdoğan'ın Beyrut Ziyareti Işığında Türkiye-Lübnan İlişkileri", s. 13-14.
- 9 Oytun Orhan, "Lübnan'da İstikrar Beklentisi: Başbakan Erdoğan'ın Beyrut Ziyareti", *ORSAM*, 08 Haziran 2011.
- 10 "Erdoğan: Lübnan'da İç Savaşa İzin Vermeyiz", *Dünya Bülteni*, 24 Kasım 2010.
- 11 "Lübnan'da Erdoğan'a Sevgi Seli", *Radikal*, 24 Kasım 2010.
- 12 "S. Arabistan ve Suriye liderleri birlikte Lübnan'a gidiyor", *BBC Türkçe*, 26 Nisan 2011.
- 13 "Syrian ve Saudi Leaders in Lebanon for Talks", *Ney York Times*, 30 Temmuz 2010; "S. Arabistan ve Suriye'nin ortak Lübnan diplomasisi", *BBC Türkçe*, 26 Nisan 2011.
- 14 Bu konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Filiz Cicioğlu, "Lübnan 2008", *Ortadoğu Yıllığı 2008*, İnat vd. (ed.), Küre Yayınları, İstanbul, 2009, s. 140-146.
- 15 Oytun Orhan, "Suriye Lübnan'a Geri mi Dönüyor?", *ORSAM*, 12 Ağustos 2010.
- 16 Orhan, "Suriye Lübnan'a Geri mi Dönüyor?",
- 17 "Beşar Esat Dürzi lider Canbolat ile görüştü", *BBC Türkçe*, 31 Mart 2010.
- 18 "Esad ve Hariri Sahurda Biraraya Geldi", *Dünya Bülteni*, 30 Ağustos 2010.
- 19 "Lübnan lideri: Hariri suikasti için Suriye'yi suçlamak hataydı", *BBC Türkçe*, 6 Eylül 2010.
- 20 "Ve Ahmedinejad İran'da", *Euronews*, 13 Ekim 2010.
- 21 "Lübnanlı Şiiler Ahmedinejad'ı Karşılama İçin Sokaklara Döküldü", *Zaman*, 13 Ekim 2010.
- 22 Ureyb El Rentavi, "Ahmedinejad Bir Taşla İki Kuş Vurdu", *Radikal*, 16 Ekim 2010.
- 23 Zeynep Güranlı, "Ahmedinejad'ın Lübnan Gezisi Arap Ülkelerini Karıştırdı", *Hürriyet*, 18 Ekim 2010.
- 24 "Iran's Leader Cements Ties on State Visit to Lebanon", *New York Times*, 14 Ekim 2010, "İsrail'den Ahmedinejad'a Vur Emri", *Stratejik Boyut*, 14 Ekim 2010.
- 25 Oytun Orhan, "İran, İsrail Sınırına Uzandı: Ahmedinejad'ın Lübnan Ziyareti", *ORSAM*, 15 Ekim 2010.
- 26 "Ahmedinejad Beyrut'un Yıldızı", *Radikal*, 14 Ekim 2010.
- 27 Orhan, "İran, İsrail Sınırına Uzandı: Ahmedinejad'ın Lübnan Ziyareti"

- 28 "Hariri: Tehlikelerle Mücadele İçin İnan-Arap İşbirliği Şart", *IRNA*, 28 Kasım 2010.
- 29 "Tensions Rise As Deadly Border Clash Erupts Between Israel, Lebanon", *CNN*, 4 Ağustos 2010.
- 30 Serhat Erkmen, "İsrail-Lübnan Sınır Çatışmasının Arka Planı", *ORSAM*, 4 Ağustos 2010.
- 31 Erkmen, "İsrail-Lübnan Sınır Çatışmasının Arka Planı", 4 Ağustos 2010.
- 32 Bu karar için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org>.
- 33 "AB İsrail-Lübnan Çatışması İçin Soruşturma İstedi", *Hürriyet*, 3 Ağustos 2010.
- 34 "European Neighbourhood Policy EU-Lebanon Action Plan", <http://ec.europa.eu>.
- 35 "European Neighbourhood Policy Progress Report 2010 on Lebanon: 'Political paralysis hampers reform'" *iloubnan*, 2 Haziran 2010.
- 36 "European Neighbourhood Policy EU-Lebanon Action Plan", <http://ec.europa.eu>.
- 37 "European Neighbourhood Policy EU-Lebanon Action Plan"
- 38 "Fransa, Lübnan'a Tanksavar Füze Verecek", *Dünya Bülteni*, 17 Aralık 2010.
- 39 "Katar Lübnan'da Muhtemel Krizlere Karşı Tetikte", *Dünya Bülteni*, 23 Kasım 2010.
- 40 "Report: Russia to provide Lebanon with choppers", *Ynet News*, 26 Şubat 2010.